

EMLÉKEZTETŐ

„HOGY LEHETŐSÉGEINKHEZ MÉLTÓK LEGYÜNK”

Németh László pedagógiai nézetei

VECSEY BEATRIX

„Hallottam egyszer – írja a *Színek és évek*ben Kaffka Margit –, hogyha az ember hegyes vidéken jár – néha csak egypár lépést megy odább, és egészen megváltozik szeme előtt a tájkép, völgyek és ormok elhelyezkedése egymáshoz. Minden pihenőhelyről nézve egészen más a panoráma.”

Amikor ezen az emlékülésen Németh László életművének más-más tematikai köreit, műfajait igyekszünk megközelíteni, magunk is tapasztaljuk, amiről Kaffka Margit írt: mintha más-más pihenőhelyen állva szemlélőnk egy lenyűgözően nagy hegységet.

Ez a hegység azonban „egy”, a maga monumentalitásában szerves egész. Ahogy Németh László mondja: „. . . az én egész munkásságom egy mű s az egyes munkák annak csak fejezetei”. Pedagógiai nézeteinek áttekintése ilyen értelemben út az ismeretlenül is ismerősbe. Tanításról – tanulásról – művelődésről szóló írásaiból ugyanaz a szilárd eszmerendszer bomlik ki, mint életműve más „fejezeteiből”.

A Minőség igénye, a mindenkori Van fölé emelt Lehet, az intellektuális és erkölcsi tulajdonságok együtteseként értelmezett műveltség szerepe, az egy fedél alatt egy lélekkel munkálkodó közösségek küldetése, a képességeiket és tehetségüket a Jöügy szolgálatára áldozó egyének teremtő aszkézise, a magyarság jövőjét és európai szerepét egybefűző nemzettudat, sorsfordító időkből Noé bárkájaként az értékeket továbbvivő értelmiség felelősségvállalása, az ember és szerep sokszor gyöttrő küzdelméből megmentett hűség, a maga helyét és feladatait a világban kereső és vállalni igyekvő ember üdvösséggarca, a „megoldott”, azaz másokat segítő élet példaértéke, a gályapadból laboratóriumot teremtő kísérletező kedv és igényesség, végül: az életet jobbító engesz-

telő irgalom – mindezek együtt szólalnak meg bachi polifóniával Németh László pedagógiai írásaiban is.

Úgy gondoljuk azonban, ebből a „beláthatatlan gondolatgazdagságból” – a XX. század történetének tükrében – más és más gondolatok emelkednek ki különös időszerszerűséggel, éppen a mindenkori „közállapotok” hiányjelenségei miatt, – s mi újra és újra felfedezzük, amit a Hiány fájó élességgel láttat meg velünk.

A „Ma” pihenőhelyén állva mi magunk három alapfogalmat emelünk most ki Németh László pedagógiai nézeteinek rendszeréből, a Hiányokkal szembe-sülve:

– a *műveltséget*, amelynek Németh László szerint „alkotókedvvé válva az ország testébe kell beépülnie”,

– a tudás és műveltség által determinált *életalakító szellemi igényeket*, amelyek „bölcsségre és jellemre nevelnek”, és erkölcsi döntéseinkben irányítanak,

– végül: a *Lehet morális töltésű fogalmát*, amely a külvilágból érkező sürgető üzenetként s belülről, a lélekben rejtőző „rügy”-ként egyaránt a feladatok vállalására, a felelős magatartásra sarkallja az embert.

„A lélekben van valami veleszületett heliotropizmus – mondja Németh László –, a sugarak felé hajol, a fény felé veti leveleit. Nagyobb dolgokban részesedni, gazdagnak lenni, termékenységünk díszében állni, ez a lélek ösztöne, s ha a művelődés nem különcök belügye, hanem közügy, iskolának és szórakozásnak egyaránt ezt a magasabb felé forduló, részesedő ösztönt kell támogatnia. Az iskola állandó vidám küzdelem a magasságért, olvasmány, zene, színdarab egyszeri heves ölelkezés vele. De szerpentinen vagy hágcsón mindenik üdvösségügy is: az ember küzdelme, hogy lehetőségeihez méltó legyen.”

A pedagógia alapproblémáit elemezve Németh László azt írta: „*Minden oktatásnak négy nagy kérdése van: küt, ki, mivel és hogyan.*” De már azt is láthatjuk, hogy a négy kimondott kérdés mögött mindig ott húzódik az *ötödik, a ki nem mondott és legfontosabb*: mit tehet a pedagógia, hogy lehetőségeinkhez valóban méltók legyünk.

Hogy valamiféle átfogó képet tudjunk adni Németh László pedagógiai nézeteinek nagy témaköreiről, e „négy” kérdést tekintjük át nagy vonalakban – a három választott alapfogalom jelentéstartalmának értelmezési területeiként.

„KIT” ÉS „KI”: AZ EMBERBEN REJLŐ „NÖVÉSTERV” ÉS A MINDEN TANÍTVÁNYÁBAN EGY „KIS EMBER-UTÓPIÁT” LÁTÓ PEDAGÓGUS

A Németh László-i kifejezés, a *növéssterv* összetett fogalom. Jelentheti az ember taníthatóságának, fejleszthetőségének biológiai-pszichológiai feltételeit, jelenti az ezeken az alapokon kibontott tudást, képességeket, s jelenti a tudását, képességeit eszközként használó ember erkölcsi küzdelmét, hogy az életben helytálljon, felismert feladatait betöltse.

Ezt az önkibontást, felnövekedést átszínezi az a tény, hogy a fejlődés maga soha nem egyenletes, hanem ahogy Németh László írja: „el-elakadó erős növéslökésekből áll”. A fejlődés biológiai-pszichológiai törvényszerűségeit megismerni és figyelembe venni épp azért kell a pedagógiai munkában, hogy jó időben, jó tempóban s jól választott szellemi táplálékkal tudjuk megkínálni a gyermeket. Ha „szomjának és rezisztenciájának” – az érési folyamatból adódó – „irányait” tiszteletben tartjuk, elérhetővé válik, hogy a tanítás „egyszerűsítés és tisztázás” legyen, a tanulás pedig „megkönnyebbedés”.

Ha nem ezt tesszük, nemcsak az intellektus, hanem az egész személyiség torzulhat.

Amit ugyanis a „Minőség forradalmában” Németh László megfogalmaz, az az iskolai életre is igaz: ha az iskola „elfogadja a munkát, de visszautasítja az egyéniséget”, a tanár „tantervlebonyolító automatává”, a tanuló – visszautasítottága miatt – az iskolán kívül „kárpótlást kereső”, irányt és érdeklődést veszített, tartás nélküli emberré válhat.

„Könyveket lehetne írni az eltévelyedett, szellemi vezérlet nélkül álló gyermek meddő kóborlásairól” – mondja Németh László.

Ezeket az aggodalmakat pályája végéig újra és újra elénk tárja, megmutatva, hogy a „bitangjára hagyott”, tévován sodródó lelkek, a tájékozódást veszített s így „elvezetvallásra”, „zenei lőrére”, az igénytelenség narkotikumára szoktatott fiatalok tömege sötét árnyat vet mindarra, amit a köznyelv az ifjúság „jobb jövőjének” nevez. Mert Németh László szerint: „Az ifjúságnak joga, hogy az életet igényei és eszméi szerint újrafogalmazza. A halál ott kezdődik, ahol erről a jogáról tudatlanságból vagy a könnyebbet keresve lemond.”

A „sokra csak sokkal lehet bírni” gondolat ezért tekinthető Németh László egész pedagógiai tevékenységének egyik mottójának. S ebben benne rejlik az a gesztus is, amivel ő maga mindig felemelte magához azt, akit tanított; ahogy „gyermekai diáktársaként” vagy tanítványai körében magas igényszintjével a másik iránti tiszteletet is érzékeltette.

Ezzel el is érkeztünk a második kérdéshez, a „*ki tanít*”-hoz, azaz a pedagóghoz, akinek Németh László szerint meghatározó szerepe van az oktatásban.

E témáról szóló írásai alapján – ismét a három választott alapfogalom jelentéstartalmának feltárása érdekében – állítsuk össze mi is a „*jó tanár*” portréját!

Németh László visszaemlékezései egyikében ezt olvashatjuk: „A Tanú megindításával hivatásos tanár, vagy szerényebben előtanuló lettem, azt, amit magam megtanultam, továbbadtam egy-két ezernyi olvasónak. A tanárt ugyanis ezt teszi, a folytonos tanulás és hajlam, mely a tanultat áttekinthetővé rendezi, s ami a legfőbb, akinek lehet, rögtön továbbadja.”

Ezek a vonások egészülhetnek ki a következőkkel:

A jó tanár akár a tanterv ellenére is becsempészi a tananyagba, ami „lát-határirányító”. Az állandó önképzés mellett igen nagy gondot fordít az órai felkészülésre is. (Ismerjük Németh László erre vonatkozó visszaemlékezéseit s a felkészülés igényességére utaló metaforáját: az órák „mondott esszék” . . .) A felkészülés intellektuális oldala egyfajta lelki ráhangolódással egészül ki. Jó példa lehet erre a következő gondolatsor:

„Szórakoztasd magad a katedrán, adtam tanácsul egyik igen művelt, de rettegett, sőt gyűlölt kollégámnak, akinek tanárkodása valóságos harmincéves háború volt a diáksággal . . . Ha a tanárt szórakoztatja az, amit közöl és ahogyan közli, a régi ismeretet a maga számára is újjá teszi azzal, amit olvasott, gondolt hozzá, az óráit úgy eszeli ki, mint kitűnő csinyeket, akkor még ha kicsit elkalandozik is az előírástól, mert maga is szórakozik, igen valószínű, hogy szórakoztatni fogja a hallgatóit is . . .”

A jó tanárt a munkája értelmébe vetett hit s a pedagógiai optimizmus jellemzi. Németh László szerint az optimizmus próbája lehetne az, hogy ki hogyan vélekedik a pedagógiáról.

Aki hisz a pedagógiában, az optimista. S már újra itt vagyunk a „lehetőségek” világában, ahol a sikertelenségeket – vö. „Menj el tíz év múlva s nézd meg, mi maradt a munkádból!” – a „lehet” ígérete teszi elviselhetővé, mert ahogy Németh László mondja: „. . . az anyag széthull, más ismeretekbe megy át, a szív azonban őrzi a jó emlékeket!”

„Engem mint pedagógust, kritikust, író, szülő, mindig az emberi dolgokban rejlő lehetőségek vonzottak – írja. – A lehetőség volt az én gazdám, melyre, mint Odüsszeusz kutyája a gazdája szavára, a sír szélén is felütném a fejem.”

Aki a „van”-nal képes együtt látni a „lehet”-et, aki – némi eufemizmussal – az „egyenetlen fejlődésű”-nek nevezhető tanítványokba is képes beelátni azt a bizonyos „kis ember-utópiát”, az természetesen arra is képes, hogy megmentse őket, mint Németh László tanár-édesapja annak idején a nem

éppen mintagyerek Tersánszky Józsi Jenőt. És ebben az értelemben – a diák sorsát és az iskoláról őrzött emlékeit tekintve – vitathatatlanul igaz, amit több írásában is olvashatunk: egyetlen jó pedagógus képes megmenteni egy egész iskolát . . .

Ebből ered a jó tanár portréjának következő vonása:

A jó tanár tudja, hogy a legmeggyőzőbb nevelőerő a példa; a példaadás, atmoszférateremtés forrása pedig az, amit Ady így nevez: az „adhatás gyönyörűsége”. A jó tanárnak ezért Németh László szerint „. . . nincs is nagyobb feladata, mint hogy magában építse fel a példát, amellyel a fiatal tájékozódó (és részben utánzó-) kedvét az igazi nagyság felé fordítja, hogy ott a családban, osztályban jöjjön létre az az atmoszféra, (. . .) amelyben az érvényesülési ösztön erkölcsi ösztönné alakul”.

Erre természetesen csak az képes, akit maga a hivatás boldoggá tesz. A jó tanár legigazibb erénye az író szerint, hogy nem is akar más lenni, „csak” pedagógus. Mintha róla szólnának Németh László szép szavai:

„Aki a világon s embereken érdeklődő szeretettel függ, aki tudja, hogy önmagát is csak másokon át növesztheti, hogy az a fehérje, szénhidrát, amiből a lélek nő, a másokkal való viszonyunk, közös érdekeink komolyan vétele, az szinte észrevétlen, minden peckes, eltökélt altruizmus nélkül feledkezik bele a Jöügybe, amely az élet mélyén kibontakozást keres.”

Németh László azt mondja, a tanárok között van a legtöbb tisztességes ember. Bennük bízott annyira, hogy ki merte mondani azt is: „. . . a jó tanár (. . .) a modern értelemben vett szenttől (. . .) abban különbözik, hogy ő boldog is közben. Nem a szenvedés neveli rá az örökös önmagaátadásra, a kárpótlást nem váró ajándékozást enyhe mámorea vezeti végig az életen”.

S most ezzel a pedagógusképpel indulunk tovább az iskola falai közé.

„MIVEL” ÉS „HOGYAN”: AZ ISKOLA MINT AZ „ÉLETALAKÍTÓ IGÉNYEK” MEGALAPOZÓJA ÉS A TÁRSADALOM MINT A „MAGASABB IGÉNYEK ISKOLÁJA” (??!)

Ez a két kérdés – egymással szoros összefüggésben – Németh László pedagógiájában összefogja az iskola feladat- és tevékenységrendszerét, az iskolai tudás és műveltség értelmezését, a tanítási tartalmak kiválasztását és elrendezését, magát a tantárgyrendszert, az ún. szervezeti és munkaformákat, módszereket, végül: a tágabb társadalmi környezet hatásainak számbavételét – s természetesen itt is mindenütt arról az ötödik, ki nem mondott kérdésről vall, ami az iskolai nevelés (és emberi élet) célját és értelmét állítja elénk.

A témakör első – globális – megközelítéseként kanyarodjunk vissza a *Tanú* indításához! A folyóiratával a „szorongó tájékozatlanságot” oszlatni, a „lélek égtájit” megkeresni kívánó író így vall céljáról:

„E folyóirat nem dióhéj-műveltség tudatlanok számára, a szellemi élet klorofillja inkább, melyen az ismert problémává, a probléma magatartássá válik.”

A Németh László-i „didaktika” célja sem más, s benne végre összetalálkozik a pedagógia elméletében és gyakorlatában oly sokszor külön utakon bolyongó, elátkozott ikerpár: a nevelés és az oktatás.

Mert mit is tehet az oktatás? Az egyén és az őt körülvevő világ problémáiban és „lehetőségeiben” való eligazodás képességeit adja alapul ahhoz a küzdelemhez, amit az erkölcs irányít, aminek vállalására a felismerések katarzisa indít – s aminek lényege a lehetőségek valóra váltása, azaz a tett, az erkölcsi magatartás.

Amikor azonban Németh László – a 30-as évek elejétől – nagyszabású és máig ható esszéikben, tanulmányokban – saját pedagógiai elképzeléseit összevetette az intézményes képzés, ill. a művelődés-szórakozás *gyakorlatával*, lesújtó kép tárult elé: a foglalkozások és az élet „képviseletéről” lemondó oktatási intézmények „álgyakorlatias” munkája, a tantárgyakká deformált kicsinyített tudományok „széthúzó sokfélesége” éppen *ellene hatott* az általa körvonalazott pedagógiai céloknak, csakúgy, mint a művelődés és szórakoztatás megannyi intézménye a „lefelé kínálás konjunktúrájával”. Ha a *Tanúból* idézett „ismeret – probléma – magatartás” emelkedő ívére gondolunk, úgy is fogalmazhatnánk, hogy az *ismeret így* (!) nem szolgál mást, mint a *probléma elfedését*, s megtörve a „lélek fény felé hajló” ösztönét *nem a felismerés* által sarkallt *küzdelem*, hanem a „*lumpenintelligencia*” rendíthetetlen és *önélgült nyugalma* felé tereli az embert.

Hogyan lehet ezeket a veszélyeket elkerülni? Németh László válaszai közül most csak a két legfontosabbról szólhatunk.

AZ ELSŐ: A „SZÉTSZAKADT TUDÁSVILÁG” ISKOLAI SZINTÉZISE, A TUDÁS ÉS MŰVELTSÉG FOGALMÁNAK ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Németh László az 1931-ben keletkezett *Új enciklopédiában* így jellemezte a „szellem emberét”: ő az, aki „. . . nem tud beletörődni az elszórt tények halmazába, ő az összefüggéseket keresi. Nem elég a világ, világkép kell.” Így értendő a sokat idézett Németh László-metaphora: „a szellem rendező nyugtalanság”.

A „teljesség szomjáról” lemondani nem tudó, az „egész iránti felelősséget” átérző, a „részletekkel szívesen foglalkozó”, de feléljük mindig az „egész” felől közelítő (rendszer-)szemléletnek, az „új, világképteremtő enciklopédiának” kellene az *iskolában is* tért hódítania – mondja Németh László. A „minden Egész eltörött” XIX. s még inkább XX. századi megrázó élménye ugyanis az oktatás világát sem kímélte meg.

„Az iskola a tudományok fűszeres boltja lett, mint falusi szatócsok fiókos szekrényeiben a cukor, só, bors, fahéj, úgy állt a tantárgyak fiókjában a különféle szakismeret” – írja az előbb említett műben. A hatalmas mennyiségű, de egymástól elszigetelt ismeretből csak „válogatni képtelen műveltség” építhető, ez viszont oda vezet, hogy a szellem a „mindent-megértés utcalányává” válik.

Az oktatást mindez arra kötelezi, hogy a „mindenáron való szétkülönülés” helyett a „közöst” keresse a tantárgyak között.

Mint ismeretes, Németh László a *történetiségben* találta meg a „műveltség eleven pillérét” s a *történelmet* jelölte meg mint „sátorrúd-tárgyat” az iskolai tantárgyrendszer *magasabb egységének* lehetséges megteremtőjeként. Munkáiban már a 30-as évektől kezdve felbukkannak a történelemre mint rendező elvre építkező komplex tantárgytervek. Ilyenek pl.: „A művelődés reformjában” közölt középiskolai tantárgyak, ill. az egyetemek közös „műveltségi” tárgya, a Budapesti Népfőiskola 1940-es tantárgyrendszere, a 45-ös tanügyi reformelképzelés iskolai tantárgyi körei, a felnőttoktatás számára készített különböző tantervelképzelések, amelyek egy részét hódmezővásárhelyi tanárként próbálta, ill. kísérletezte ki. Legteljesebb képet a *Négy könyv* címen megjelent kötetből kaphatunk mindezekről, s bár a mű tulajdonképpen töredékes s kidolgozottság szempontjából sem egyenletes, az ott bemutatott négy nagy tárgykombinát mai tantervkészítőknek is okulásul szolgálhat.

Mi most ennek az új, történeti alapú szintézisteremtésnek csupán *két lehetséges pedagógiai eredményét emlíjük meg: rendet teremt a tanultakban és világgépet formál, erkölcsi példákat ad*. Erről vallanak a következő sorok:

„A világ teli van azzal, amit odabenn tanítani kell, nem az iskola unszolja az életet, hogy ugyan, fogadj el tőlem valamit, hanem az élet az iskolát: ugyan, teremts már valami rendet abban, amivel én már a gyermekagyat is elborítom . . . – nem attól kell félni majd, hogy az ember nem jut túl faluja határán, hanem hogy csak kuszábbá utazza a fejét. Az oktatásnak így nem az a szem-beszökő feladata, hogy egy magasabb tudósvilágba vezesse be az embert, hanem hogy abban, ami az agyát ostromolja, megtanuljon rendet tartani. (. . .) Így talán az életbe kilépő ember se nyugszik majd bele, hogy az agya selejttepleppé váljon, hanem a világ értelmes (tetteit irányító) modelljét” építi magában.

Másutt így ír a történelem szerepéről: „A természettudományokat el szokás választani a történelemtől. Pedig ezek is a történelemben keletkeztek, aki csak a törvényeket ismeri, sosem ismerheti fel a küzdelmet, amelyből az eredmények lecsapódtak, egy pillanatnyi tudományos helyzetképben nem látja az alakuló gondolatvilágot, amely éppúgy a múltból a jövő felé ömlő képződmény, mint erkölcsiségünk, vagy a társadalom, amelyben élünk.”

Nézzük ezek után Németh László pedagógiai koncepciójának *másik* nagy jelentőségű elemét, amely a jelzett célokat szolgálhatja!

A „FOGLALKOZÁSOK KÉPVISELETE”, AZ ÉLETISMERET ÉS A GYAKORLAT SZEREPE A KÉPZÉSBEN

„Egyik legrégebb, tán még tulajdon iskolás koromból eredő gondolatom, hogy az iskolának mesterséges életdarabnak kell lennie, mely az egész életet sűríti magába, az oktatás céljaira leegyszerűsítve s áttekinthetővé téve” – írja Németh László az Aczél Györgynek címzett s az ismert okok miatt természetesen visszhangtalan maradt művelődéspolitikai munkájában. S valóban, a munkaismereti, életismereti felkészítés és a gyakorlat fontosságának gondolata egész pedagógiai munkásságán átível. Talán azt is mondhatnánk: a konkrét gyakorlati tevékenységek tanrendi térhódításával a *hivatásra nevelés műhelyeivé* szerette volna avatni az oktatás felsőbb intézményeit s a *lehetséges hivatások iránti vonzalom és tiszteltet formálóivá* a középiskolákat. Ez utóbbiról így beszél *Pedagógiai töredékben*:

„Annak az enciklopédiának, amelyet a középiskola ad, egyrészt történetinek, másrészt foglalkozásinak kell lenni. Azt mutatja meg, hogy jött létre a mai élet – s hogy forr a különféle műhelyekben, foglalkozásokban. Nemcsak az ember történeti helyét magyarázza meg, de meg is kínálja – kinek mi a hajlama – a munka különféle, történelmileg és műszakilag is értett – megízlelt nemével. Azaz nemcsak iskola volna, de igazi, a szervezetünkbe ültetett pályaválasztási tanácsadó.”

Tudjuk, 1945-ben – a valóság fölé emelt utópia, a *minőségiszocializmus* igényeként – a munkaismeret, ill. a gyakorlat is új jelentésárnyalatokkal gazdagodik Németh László munkáiban. Ahogy írja: „Az oktatás ügye nemcsak azzal segítheti az igazi demokrácia kialakulását, hogy a különféle foglalkozást űző emberek magas átlagszintre emeli, egymás foglalkozását is közelebb kell hozni, az állampolgárok mintegy belülről értsék meg, hogy a többiek mibe ölik erejüket.”

Az általa megálmodott minőségi társadalom „*sűritett életdarab*”-iskoláiban a *munka* és a „magasan nivellált közös *műveltség*” alapozta volna meg a hatalom

részéről az „elosztás forradalma” után deklarált, de szinte azonnal száműzőt *demokratizálódást*.

Hogy a társadalom „műveltségben való összehangolása” *nélkül* hova vezethet az egyenlőség kinyilvánítása, azt Németh László már 45-ben előre jelezte „A tanügy rendezésében”: „Emberekre, akiknek nincs közös műveltségi alapjuk, hiába jelentjük ki, hogy egy osztály gyermekei; ez az egyenlőség nem lehet más, mint színlelés vagy erőszak, a műveltebb megalázása vagy a műveletlenebb elámítása” . . .

De térjünk vissza a mába, s *összegzésképpen* nézzük meg még egyszer: *mi is a műveltség* Németh László szerint:

– A műveltség: *élet- és munkaismeret, problémaérzékenység és szellemi nyitottság.*

– A műveltség *életalakító igényeket* formál, s képessé tesz a *felismerések* katartikus élményének átélésére. Orientálja az embert *döntéseiben és válaszlászaiban*, megalapozza az önnevelést.

– A *rendteremtés és áttekintés* képessége révén *világképet ad s a magatartást, erkölcsi cselekvést* meghatározó *világnézet* megtartó erejével vezet végig az életúton.

– Segít, hogy „munkánk égtájait megtaláljuk” s hogy elfogadjuk: „kötelességünknek nem lehet más mértéke, mint képességeink”.

„Mi is hát a műveltség?” – teszi fel a kérdést Németh László. – „Én azt tartom: nem tudás, hanem szenvedély. (. . .) Az ismeret akkor lesz csak élet, ha a tájékozódás, az önalakítás szenvedélye nyúl ki érte, s tudásunk és magatartásunk egyet jelent.”

A műveltség, az életalakító igények és a Lehet fogalmának értelmezéséhez álljanak itt végezetül a következő gondolatok:

„Szellemi és erkölcsi tulajdonságok közt én nem tudok éles határt húzni. Az ember mint feladat nyomul a világba. A legértékesebb szellemi tulajdonságnak én épp ezért a feladatfelismerést s a megoldásukhoz – erkölcsi kibontásukhoz – szükséges szívósságot tartom, mely az emberből, a maga s a világ javára, a lehető legtöbbet licitálja ki.”

Így jutunk el a sűrített életdarab-iskola életpéldáitól a példaélet vállalásának gondolatáig.

Ezzel barangolásunk véget ért. Arról a pihenőhelyről, ahol mi álltunk, ez volt a panoráma. Persze szembesülnünk kellett azzal a ténnyel is, hogy: a fölénk írt legnagyobb kérdés: vajon a Ma méltóvá tud-e válni a Holnap lehetőségeihez . . .

Az iskolák élete mindenestre szakadatlan küzdelem, hisz tudjuk Németh Lászlótól: „Egy korszak iskolája nem lehet emeletekkel magasabb, mint szellemi életszintje”, s persze azt is tudjuk, hogy „A pedagógia a társadalomból

születik, s olyan társadalmat tételez fel, amely az általa kicsalt értékeket nem korcsosítja el.”

Szétnézünk magunk körül s a Németh László által megálmodott „magasabb igények” társadalma helyett ma is hányszor ötlenek szemünkbe szétporladó értékek, romlott szenvedélyek! Az ételalakító igényeket, közizlést is formáló intézmények közül azok, amelyek a jól fizető türelmi zónában ütöttek tanyát, elégedetten regisztrálhatják: működésük révén újra duhaj tort ülhet a „lefelé kínálás”. Ma is szép számmal vannak (Németh László szavait idézem) „nagy képességű fiatalberek, akik azt, amire az emeleten lenne szükség, a pincében rohasztják magukban” – s úgy gondolom, azok vannak kevesebben ma is, akik tudják: a tudás *nem csak hatalom, de szolgálat* is.

Eszünkbe jut az „*értelmiség* Németh László-féle *Noé bárkája*” s elgondolkodunk: az előttünk derengő nagy út kezdetén hogyan is állunk.

Úgy tűnik, a 3. évezred hajnalán végre *útra készen áll* a mi bárkánk is. De hogy ne váljon az „*evilági kárhozat*” hajójává, most kell kiválogatnunk, mit viszünk magunkkal, s mit kellene otthagynunk örökre magunk mögött.

Ez a bárka aligha indulhat el a Németh László-féle *műveltség* nélkül, az *ételalakító igények* erkölcsi tartalmának irányjelzése nélkül, az *iskolamegmentő pedagógusok* nélkül s a *Szent Lehet* nélkül, ami a mindenkori Van fölé emelhető.

De – reményeink szerint – ott tudjuk hagyni a parton a műveletlen iskolázott emberek szellemi-erkölcsi igénytelenségét, az „élvezet-vallásra” szoktatottak mámoros semmittevését – s azokat a mai törekvéseket, melyek mintha egyetlen célra irányulnának: megkeresni és kihasználni a *Van alatt* (!) megbúvó „éhes lehet”-eket, mohón és másokkal szemben kíméletlenül.

S reméljük, maguk az „éhes lehet”-ek is a partról nézik majd, hogy:

*nélkülük indul a bárka a válogatott rakománnyal
új kikötői felé, ringva jövőnk vizein.*